

Радомир АНДРИЋ

ДИВЉЕ МАТИЦЕ

Мом врлом професору Милошу Пејровићу — после шездесет година

Реке, неограђене и неуређене, дивље матице, спремне обале да гризу, да праве непредвидив ток и неочекиване меандре, пристају природно уз поезију и уливају се у њу слободно, никад на одређеном месту. Низ те валовите и неукротиве воде песник од искони воли да се отискује, да сплавари, да се бори са разорним таласом и непознатом снагом, макар и по цену живота и потонућа у бездане вртлоге и вирове. Тај песник је мој сабрат.

Често га затичем на рушној обали и загледаног на другу страну. Као да тамо осећа сопствену сенку, уздах да се одвојено споји, да се нађе у једној јединој речи и да се препозна у извору, у безмерном матичњаку. Насмејан је себи тамошњем, свом погледу низводно, у неизвесно, у оно што може бити и што је у тренутку гледања необјашњиво. Тај смех је шара на ватреној потки, затегнутој у њему још пре рођења. То је непрекидно ткање, Орфејев непресахли нев у дубини тамне шуме... То је сазвежђе, које се употпуњује сваким новим проговором, благогласјем и сонатама, хуком иза ума, ироничним смехом над опустошеним лирским срцем и надасве криком одраног Марсије у присуству недодирљивог Аполона, који на људски начин ужива у разрастању бола у устима своје жртве. Коначно, назовимо то опоменом да је поезија неодвојива од стварности, да се у међусобној спознаји хране и оснажују, да се откривају у ослобађању сопственог језика.

Песник је од свих оружја првенствено одабрао визионарску антиципацију. Већ виђено истискује из погледа и на тај начин наглашава разлику између себе и света обичних људи, не као изабрани већ као обдарени, за сагледавање поетског значења у такозваним малим стварима или још даље — у њиховом неоствареном метафизичком складу са жељама својих поседника. На уснама у сваком трену показује смех и сумњу. Спремност за хумор је нарастање осећања да поезија може највидније да се обликује у самом средишту живота, у вртлозима да се обнавља, аутоиронијом да се обнажује без стида, о табу теме да се не саплиће, али да их и не прескаче.

Обични људи, лењи духом, чешће препознају своја лица у ономе што су били, што је већ остварено, што је опишљиво у загрљају прошлости. Будуће време је проблем искушења и ризик да се не види

жељено, да се слика не поклопи са идеалом. Отуда је мало оних који у неизвесности траже своју оствареност, своје ново и другачије именованье. Један од најприсутнијих подстицаја у обнављању поезије сведен је на незадовољство самим собом и светом околу, који не трпи различитост, посебност и отварање интелектуалног скептицизма по цену губљења комфомистичког мира и благовања. Ти многобројни песници више су у функцији оцонашања постојећих поетика. Задивљени су ограђеним и уређеним рекама, окованим бетонским обалама. Дивље матице су за њих превелики изазов, иако знају да се баш у тој неукротивости отвара проблем маште и ослобађа стругање неочекиваних значења.

2.

Мало ко као уметник гледа на ствари околу себе. Његово око носи ону чудесну способност да открива детаље који по свом необичном садржају допичу у нама изворе осећајности и траже да им дамо значења неопходна другом виду. Заправо, уметност је најизраженија у начину на који долазимо до остварења и колико уметник успева да невидљиве знаке живота учини видљивим и саставним делом човекове напрекидне драме на земљи.

3.

Не знам тачно која је година била и колико је мени година било, али је сигурно било пролеће, месец април или мај, школско двориште у Љубањама било је зелено, а шљиве у дну дворишта избехарале.

Тамо, испод тих шљива, са којих је поветарац повремено вејао цвет, седели смо опишаних глава, украшених понеком чворугом и нетремице гледали у чудо пред нама: право из читанке и буква пред нас је тог дана искорачио Момчило Тешкић. Учитељ нам је рекао да је рођен и да живи у близини Пожеге у селу Глумач. У то смо одмах посумњали, иако је личио на наше очеве и старију браћу, одевен у сељачко одело. Помислили смо да се само за ову прилику тако обукао, да нас завара, да нам буде ближи и разумљивији.

Тек када је проговорио, када је почео да чита песме, које смо понеке и знали о кукурузима, овцама, воћу, птицама, свицима и изворима, о радости дечјој и муди сељачкој, почели смо помало веровати да је то заиста он, да је жив, да је можда и дошао из села Глумач и да сељак може бити песник. Говорио је језиком детета, само некако мудрије и чаровитије, сан је мешао са стварним сликама из живота, бол из сељаковог срца, када прода волове, а остану му у руци само пусти улари, са тренутком среће када се крвава отели или када шпеницу са њиве пренесе на сигурно место и напуни амбар... Све је то у нама забрујало некако необично и свечано, просто нас гонило у његов загрљај, да се утопимо у топле речи које су по свему нама посвећене, настале због нашег слуха и летења у крајеве, само у сну присутне, и висине, дечјом маштом једино мерљиве.

4.

Мало је празника као што је Ђурђевдан. Радује свачије срце и озарење на лицу расцветава. За неки дан, ево, тог празника цвећа. Митски јунак и светац на свом моћном коњу, спаситељству и правди у част, непрестано јаше кроз пуме и изворе, кроз јорговане и облаке багремовог цвета, кроз селен и кађун, кроз звончиће и беле раде, кроз зумбуле и љубичице; јаше у радости и бујању свеколике природе која се сједињује

са његовом снагом и тежи у светом плоду коначно да проговори најлепшим речима.

Јаше Свети Ђорђе из песме у песму, из уздаха невољника у поклич праведника.

Видео сам га у колу на вашару код Змајевца, видео сам у селену за појасом девојачким и прслуком момачким, видео сам га у омаји, у дејем осмеху, у венцу стављеном жртвеном јагњету око врата, видео сам га у трубама чувених дрежничких свирача, у златиборском поветарцу, у мајчином блиставом оку...

Видео сам га на бунару у селу Дворане, изрезаног чаровитом руком и длетом мајстора Радоша Јаковљевића, у непрестаној борби са неситом алом, зинулом цео народ да прогута. Сељаци у селима расинским пију воду бунарску и шапућу: Спаси нас Свети Ђорђе, брате једини, снаго хлебозарна! Нагнути над ведром шапућу и за трен у свом лику као да виде лик свог спаситеља. Зло добрим да замени. Несрећу срећом... Моле, алу да прободу, у сну и на јави да их не једе.. Тај шапат и молитву уклео сам у песме објављене у књизи »Бунари Радоша Модричанина«...

5.

Понекад, пред свитање, иако је још ноћ, сине нам под челом мисао и обасја нам цело биће — учини нам се за трен да је дошло јутро пре јутра, да је небо у нама добило бескрајне видике и осетимо се рођацама скривених сила, у које помало сумњамо али и верујемо и којима поверавамо, у таквим, рекли бисмо, необјашњивим тренуцима, сопствено постојање, тајну из које смо дошли и којој се враћамо стазама невидљивим, изграђеним сигурно само за наше кораке.

Потпаднемо ли потпуно у власт те мисли, још више нас заплуспе густа светлост, која извире са дна ноћи и испуни кућу нерасањену, саздану темељом у праочевим устима. Тој мисли је корен скривен дубоко у свему овоме о чему непрестано сањамо и што нам измакне бар за онолико колико му се примагнемо пре и после буђења. Обично нам засветле дечја лица, вољени — удаљени од нас не нашом вољом: шпеначно поље усталасано негде у детињству и препелица запаљена у лету над тим пољем, засветле усне са којих смо убрали први пољубац и први додир са травом у предвечерје поред завичајне реке, запламте нечије очи у којима смо за трен нашли најтоплије коначиште.

Од те мисли, послепоноћнице, засија нам у венама неко сунце много веће и јаче од оног првог, угледаног иза плавих планинских врхунаца и осећамо како се општа стварно и онострано цвеће на нашем језику и дрвеће пролистало у речима изговореним пре јутра. Та мисао је језгро дуге молитве и одсјај огромне жеље да будемо срећнији... У њој засија плод безмерног јутрења и бдења над неутешном стварношћу.

6.

Колико год да се удаљимо од родне куће и завичаја, увек смо у њој, или негде ту, у близини. Заправо, највише нас има у мајчиним зеницама. За трен, огледнемо ли се у њеном погледу, видећемо цео свој живот. И никада нисмо сами.

Њена мисао нас свуда прати, заогрће на ветрометини, греје и бори се са свеколиким мразевима. Љути се када нас нема дуго, када јој се учини да је заборављена, али и прашта, надази изговор и разлоге које ми

не можемо за наше одсуство наћи. У њеном срцу увек нас чека оправдање. Уосталом, то се љутњом не може назвати, више јој бол срце начиње: где смо, јесмо ли здраво, да нас не мори каква несита брига, није ли нас, не дај боже, велики страх узео под своје... Од свитања је правила кошуље: чисти, у свет да одлазимо.

Колико смо даљи од родног прага, где мајка најчешће седи и чека нас, толико смо својој старости ближи, толико смо се отуђили од извора који нас одржава у животу и људскости пренезнатљиве. Самосвојне...

7.

Моја је кућа од школе била удаљена десетак километара. Пут је кривудао узбрдо, низбрдо, кроз шуму, преко потока, замицао између стена и огромних стабала... Крај, како то народ каже: богу иза леђа. И дању се човек осећао у тој одвојености од света, да не кажем пустоши, некако чудно, а камо ли ноћу и још, ако је сам. Ово напомињем, не да бих истакао своју храброст, већ зато што сам морао ићи баш тим путем. Али, живот има и две стране. Сада знам: мени је тај пут помогао, између осталог, да postanем песник. Скоро све песме откривао сам у ходу. Пре него дођем кући, да их запишем поред лампе петролејке, напамет сам их знао.

Тада сам почео да схватам смисао изреке да су у страху велике очи. Заправо, да не бих видео непостојеће, нечим сам морао мисли да заокупљам, а то нешто били су стихови. Мислио сам само на њих, осећао сам их у себи и нисам чуо ништа друго: ни лисичији лавез, ни крцкање грана, ни совин хук, ни хујање ветра у буквама и хрстовима, ни тешке кораке дива који по мраку излази из бајки и баш иде тим путем и хвата одоцвеле ђаке. Све то губило је значења стварности и претварало се у власништво стихова — једног снасоносног говора, јачег од свега што је могло мој живот на том опустелом путу угрозити.

И данас, када хоћу песму, довољно ми је да замислим тај пут, пођем онако касно кући, а снег, и никог са мном — и испуним се звуцима дивљине, хуком неукротиве матице, безмерне у налету душевности, и чујем говор само мени знани — то дете проговори у песнику и песник у детету. Сигуран сам: док будем успевао то биће дечије у себи да осећам, моћи ћу да откривам речи раније неслушане и да их нижем у стихове који и другим људима, посебно деци скривеној у њима, нешто више значе.

8.

Драгоценост, не само песникове свести, већ свих нас, огледа се превасходно у чувању првих слика и сјаја упијеног првим погледом. Тај простор, у којем је остало наше детиње биће, касније се отвара у сну и нуди благотворне плодове без којих сигурно не бисмо могли бити осмехнути пред налетима многих недаћа и искушења. Отуда примо снагу и спремност да издржимо часове и дане неизбежне у гомилању животних мучнина. Те запретене слике испод очних капака, пуне необјашњиве светлости, постају одједном одбрана чистог срца и нада да смо јачи од болних, често и непријатних истина које се мешају са нашим животом и коначно, што је најважније: можемо без превеликог кајања за све што смо до тада урадили, достојанствено, погледати другим људима у очи...

ЗМАЈ РАДОША МОДРИЧАНИНА

Преко лица бунара
мајстор Радош угарком
своје срце нашара

Потом узе сечиво
у сред срца буварског
старог змаја изваја

Жедан мајстор воде би
ал до воде не може
будна ватра над њом бди

Бунарџије моћног жеђ
сустигнута муњама
гласом оде около

На свом путу до воде
извајаћу и коња
а коњаник бићу сам

Што пре букти пламна жеђ
што пре врштити пропет коњ
што пре звецка љути мач

што пре сикће старп змај
да би мене убио
своје срце пробошћеш

АПОКРИФ 1.

Родио сам мајку
њене родитеље њишем
у колевци мојих костију

Шапућем деди
језик ти се угасио
у лули ти неуништив жар говора

Родио сам мајку синова
пре зачећа
осуђених
па смрт

Обновитељко
твој порођај траје
колико и мој живот

ПОРЕД ИСКОПАНОГ БУНАРА

У продуженој мисли
тишина му порасла

и сјајан брег до неба
и кућа отворена

У њу стално одлази
ивкада се не враћа
успомене му коњи
који нигде не стижу

Из дубине бунарске
безнан га тутањ плаши
о кућу у којој се
ниједна реч не чује

ПРИКАЗАНО РУКОМ РАДОША МОДРИЧАНИНА НА БУНАРУ У СЕЛУ КОБИЉЕ

И Мурата и витеза
бунарџија муњом веза

Шест векова од олова
шест векова из долова

шест векова с кућног крова
шест векова из корова

шест векова у буквару
шест векова на бунару

шест векова Мурат гине
и никако да погине

Ој Милошу несаницо
спаљена перјаницо ој

Шест векова седми вуче
јопи се муче јопи се муче

ШТО ТИШЕ

Срце пита могу ли
само тихо што тише
да те нико не чује

На крилима могу ли
само једном не више
да те занос не трује

Над бунаром могу ли
само слушај боље је
све што мање разумеш

Мало ниже могу ли
дубине те varaју
ал ти храбро загази

СМРТ БУНАРЦИЈЕ

У бунарској тепсији
славуј грло преклано

Са бријачем ненадним
за брег зима замиче

У бунарској тепсији
неимарев оста вид

На мистрији крилатој
бунарџија одлете

Под главу му пролеће
пусти бунар подмеће

У бунарској тепсији
спава човек ничији

Зора која не свиће
лозицом га оплиће

ПОСЛЕДЊИ ЦРЕП

На кућном крову
последњи цреп
за моје руке
претежак

Не могу да га поставим
не могу
најлепши крај
да измислим

Имам светлости
и имам кућу
очи су ми пуне
уста су ми празна

Страх је први
ушао
у мој
нови дом

ЈЕЗЕРО ЦРНО

Рајку Цакочићу

Да ли је од шуме језеро црно
или шума од језера

да ли су црни због неба
одакле сунце силази
испод гавранових крила
да вечера
или је у очима само
порасла потреба
својим прилоом
поглед да обоји

Крај језера је црни бор
или се то сам бог
у воденом манастиру огледа
не зна се кад ни са ког
виса прерушен слете
у ове просторе од црног меда
небеским пчелама
у сну отете

Дурмитор,
23. 8. 1991.

ЛОЗА

Ваљда није
црни ветар за ме
ваљда неће
око моје свеће
да се свије
лоза моћне таме
ваљда није
зима своју башту
у дну мојих груди
засејала
ваљда неће
пре зиме пролеће
прави цветњак рано
да понуди

У СНЕЖНОЈ НОЋИ

На леденом лежају пред вратима
родне куће испружио се
огроман вук
повремено је човек али воли више
свој зверски поглед

Шта да му дам када не знам
шта очекује после мог изласка
у светосавску ноћ обливену месечином
шта да кажем толикој самоћи
обраслој мрким крзном

Како да се пробудим
и пун погубне људскости
да заурлам дуго и тужно
на моје срце смрзнуто
у вучјим грудима

ЈЕДНОМ

*Уз филм »Мала«
режисеру П. Анђонијевићу*

Једном ће скрајнути људи
доћи у центар града
једном ће
и шугава овца
овим светом да влада
Господе
и они су твоја чеда
с тобом би срећни
да живе
али им нешто не да

ИЗ ХЕРЦЕГОВАЧКОГ КАМЕНОГ ЛЕТОПИСА

Старац дуван дете и нар
загрљени у камену
сунце први
и крајњи дар
затим клетва
гујин котур на маслини
смогани сестри на рамену

У стопама где пре мене
походници у поноре
на судбене оштре хриди
пролазили живи нису
како јасно да се видим
када крене скамењено
из сна море без замене
свом говору у амбису

У грлу ћутња и олтар
у вечној сузи сазидан

унутра
наш свет невидан
старац дуван дете и нар

ПРЕД СУДИЈОМ СТРОГИМ И ПРАВЕДНИМ

На ком месту и када
да не буде превише касно
ко ће бар за трен
несумњиво
задржати
свуднадирућу пошаст
на пристојном одстојању
док не изговоримо
без стида
и бојазни
једни пред другима
своја тајна
и права имена
и коначно се чисти
не поклонимо пред судијом
строгим и праведним
у свечаној одори
погледа општрог и продорног
крај гроба отвореног
на дну наше колевке
зањихане
не тако давно
у малој срећи
руком скамењених родитеља
у часу када смо први пут
своје замишљене ликове
у њиховим презобиљним препознали
и неутешно
без гласа
у себи
заплакали

У УСКОВИТЛАНОМ ПЕСКУ

У родној пустињи
ветар одсвуда
подиже погубни песак
до уста свога творца
засипа непоштедно
душник ужарене очи
и храни неситу муку

да нарасте
већа
од срца спаситељског
и пустиње у њему
у бескрај раширене

У усковитланом песку
наше су чежње
и усудне самоће
веровање да пут
није узалудан
и семе
самлевано
у невидљивом
несмирајном млину

У грлу нам нарасла жеђ
големо гнездо
савија
а сунце нам личи
на јастреба
из паклене шуме
одметнутог
и одавно спремног
баш ту смртоносна јаја
да положи

У сјају далеких извора
над ветром и песком
лелујави
да ли ћемо успети
да сачувамо
неупрљану истину
са наших дечијих језика

СА ГУСАЛА ЦРНА ГОРА *Д. Брајковићу*

Потамнела
у судњем трену
из провалија
са гусала
Црна Гора
увис
крену
у загонетку
да би стала

Ко зна кад је
олистала
у сну Песника
што другог дома
нема до оног
испод вешала
или оног
у срцу грома

За »Повељу« сам изабрао неколико раније објављених и неколико нових песама. То су, заправо, делови једне песме коју непрестано пишем. Верујем, да је довољно самосвојних чињеница у овом извору да би се стекла извесна пренознатљивост мог душевног јаснописа.

Р. Андрић